

הזדמנות אחרונה לצפייה?

כל העיר

16/8/2013

מאת:

אבנר כהן

צילומים:

אלכס גייפמן

מגוון יוצא דופן של בעלי חיים, שרידים ארכיאולוגיים, חורש טבעי, ריאה ירוקה ייחודית בכניסה לעיר. את כל אלה מקבלים במצפה נפתוח, שנמצא בסכנה בעקבות פרויקט בנייה מתוכנן של 2,000 יחידות דיור. עכשיו המתנגדים לתוכנית מסבירים למה אסור לתת לטרקטורים לעלות על הקרקע

מאת אבנר כהן | צילומים אלכס גייפמן

התקרבותם של פרטים לבתי העיר, התקרבות שמעידה על מצוקה, שכן הצבי הוא חיה מפותחת. הפגיעה המקיפה הוּו במסורת, במורשת שנת ובמרקם של ירושלים, תוביל לכך שבעתיד יוכלו ילדינו לראות צבאים רק בשבי בגן החיות. זה מאוד חבל.

ד"ר רון פרומקין הכין ב־2010 דוח מקיף ופרטני לעמותת רמות ל־ען הסביבה, שמתאר את תמונת המצב של השטח, הן מבחינת הסגולות הסביבתיות והירוקות והן מבחינת המעמד הביורוקרטי: "המרכיבים הנופיים הקיימים בשטח מגוונים וכוללים יער וחורש טבעי, טרשים וט־ראסות חקלאיות, שהם בתי גידול למינים רבים של חי וצומח. במקום גם מספר רב של שרידים ארכיאולוגיים. היער הוא בעל חשיבות גבוהה כגורם המספק שירותי מערכת שונים רוגמת קיבוע פחמן, ייצור חמצן, טיהור אוויר, יצירת קרקע, שימור קרקע, ויסות לים ושיטפונות, שיפור החדרת מים לאקופיפה, תמיכה במגוון ביולוגי ועוד".

הדוח מפרט את המינים השונים של בעלי חיים וצמחים הממלאים ומאכלסים את מצפה נפתוח. קריאה ברשימת בעלי החיים בדוח פוקחת את העיניים ומבהירה מה תהיה חומרת הפגיעה באזור. ביונקים הנמצאים בשטח: קיפוד מצוי, חדף קטן, ארנבת מצויה, תן, זאב, שועל מצוי, דלק, סמור, גירית מצויה, נמייה, צבוע מפוספס, קרקל, צבי ישראלי, חזיר בר, דרבן, חולה, חולדת החוף ועכבר הבית. בקבוצת הזוחלים יש צב, צב ביצות, חדרון מצוי וזיקית ים תיכונית. בגורת הדו חיים קרפדה ירוקה ואילנית מצויה. חלק ניכר מבעלי החיים המופיעים ברשימה הנוכרת הם בסכנת הכחדה. יש לציין כי הרשימה המובאת כאן מכילה רק חלק מהמינים המופיעים בדוח. בנוסף, נכתב בדוח כי "לקיום אוכלוסיות בנות קיימא של בעלי

המשך בעמוד 54

ס מוך לשכונת רמות עומד מצפה נפתוח, מהמעוררים האחרונים בעיר של סביבת טבע אותנטית ומקורית שיד אדם עוד שומרת ממנה מרחק. בתוך בועת הטבע הוּו ניתן למצוא הרבה מאוד סוגי חיים: יונקים, צמחים, דו חיים, עופות, ש־ב־לולים ועצים. זהו שטח שכולכם מכירים, וניתן לראות אותו מכביש מספר 1 מול ליפתא, כשיוצאים או נכנסים לעיר. נוסף לגשר המי־תרים, מדובר במנומנט המברך את פני הנכנסים לירושלים, שכן השטח של מצפה נפתוח הוא בעל ייחודיות אקולוגית וחשיבות סביבתית, כמו גם קהילתית, מבחינת תושבי השכונה הסמוכה. אלא שזה כמה חודשים מרחפת סכנה מעל עתידה של הריאה הירוקה במצפה נפתוח. מדובר בפרויקט פיתוח של כ־2,000 יחידות דיור שמתוכנן לקום על שטחו של המצפה. רחל אדם, מארגון ירושלמים למען איכות הסביבה, מסבירה: "יש כיום שלוש תוכניות בנייה באזור המצפה נפתוח. שתיים מהתוכניות הן תוכניות פיתוח של דיור. האחת מקודמת על ידי הוועדה המחוזית ומינהל מקרקעי ישראל והשנייה על ידי מושב כיסלון. שתיהן מציעות להקים פרויקטים המכילים כ־2,000 יחידות דיור, פרויקטים שיחריבו את המסדרון הטבעי שקיים בשטח. התוכנית השלישית היא תוכנית שלנו, תוכנית שמירה על השטח הפתוח והירוק, שבו יהיה מרכז לימוד למוקדים אקולוגיים".

שועל במנוסה

"המצפה הוא הדבר הראשון שרואים כשמגיעים לעיר", מדגיש ש־אדם, "אם המקום יהפוך לבעל 2,000 יחידות דיור, ייעלמו כל ההיסטוריה והירוק של האזור. מצחיק לחשוב שלאחר ההשקעה של המיליונים בבניית מנהרת הארזים, שנועדה לשמור על הספירה האקולוגית של המצפה, קמות עכשיו תוכניות שיחריבו את הפרויקט הטבעי שנשמר שם. זהו פרוודור שמאפשר לקהילת הצבאים, לדוגמה, להגיע דרך שטח פתוח לכיוון מערב. מדובר בצבי הישי ראלי, שהוא תחת החוק להגנה על חיות בסכנת הכחדה. כבר עכשיו הצבי נמצא במצוקה בגלל הרכבת, ואפשר לראות זאת בשל

שאפשר ללמוד בה על עונות השנה. השטח הזה צמוד לשכונה ונגיש. בכמה צעדים מגיעים אליו תושבי השכונה בנגישות רבה ובחינם. גם חרדים וגם חילונים מטיילים באווה. בדרך כלל החרדים לא אוהבים לעשות פעילות משותפת עם החילונים, ככה שהמינהל עושה לקהל חרדי טיולים בנפרד, אבל הם מראים נכונות רבה לבוא לטיולים בטבע. אלו מסלולים פשוטים שאפשר ללכת בהם לפי השלטים. זה לא מורכב, זה פשוט, ונמצא חמש דקות הליכה מהשכונה.

הרצברגר מתארת בפרוטרוט גם את התרומה הנפשית והרוחנית שמסב השטח לתושבים. הרצברגר: "זה רוגע, שלוה, זה קונט" רה לחיים המפוארים של העיר. לראות צבי בטבע יכול לתת בטרייה מלאה של אנרגיה. יש המון לחץ בעיר, ולראות בעל חיים בטבע זה אפקט מאפס. יש שם כל הומן בעלי חיים, ומי שפותח את העיניים יכול לראות צבאים בכל סיוה. כמוהן שהם רגישים, ולכן אנו לא רוצים רעשים מיותרים או ג'פים. אבל טיילים פשוטים ולא מוזיקים יכולים לראות הכל - קיפורים, צבים, פרפרים, ציפורים וציפורי טרף. לאורך כל השנה אפשר לראות אותם, בלי קשר לעונה או לחודש".

איילת אאוו, רקפת אין

הערכים הסביבתיים והאקולוגיים של מצפה נפתוח הם בעלי חשיבות בפני עצמם, אך בנוסף יש להם סגולות בתחום החינוך והעשרת תפיסת העולם של ילדים. בגיל שבו אותם אנשים צעירים מתחילים להתבגר ולגבש פרספקטיבה על המציאות, מתגלה קרבתו של טבע פעיל וחי סמוך למגורים כבעלת ערכים יוצאי דופן. אלי גלמן היא מורה ומחנכת בבית ספר ממלכתי דתי בשכונת רמות. מבחינת חינוך התלמידים שלה, בעיקר תלמידי כיתות ב' וג', היא מספרת שיש לסמיכות מצפה נפתוח חשיבות רבה: "לקראת סוף החופש הגדול אפשר לראות הרבה ילדים שלא יודעים מה לעשות עם עצמם. אחד המרכיבים שפעם היו בחייהם של הילדים הוא השייכות לטבע ולסביבה שלהם. היום ילדים יודעים לפעול רק כשמפעילים אותם. אני רוצה, בעזרת הפנייתם לטבע, לאפשר להם להסתכל מסביב, להראות להם קצב אחר לחיים, את הקצב של הטבע שנמצא ליד הבית שלהם. לא הכל צריך להיות בקצב של האיפר והמחשב. ילדים בטבע הם גם יותר רגועים ושקטים עם עצמם. הם מגלים שוב את החוש של התהייה וההפתעה שכל כך חסרים לילדים עכשיו, כי הטכנולוגיה מאכילה אותם בכפית ומונעת מהם את

חיים או צמחים יש חשיבות בקיום עושר גנטי בפרטים של האוכלוסיה. מגוון גנטי מאפשר קיום טווח של תכונות באוכלוסייה, המקינות לה יכולת להתקיים ולשרוד בתנאי סביבה משתנים. קיום המגוון הגנטי מתאפשר על ידי קיום תנועה חופשית ומתן אפשרות למפגשי רבייה בין הפרטים באוכלוסייה או בין אוכלוסיות קרובות. לשם כך, יש צורך ברצף שטחים פתוחים ומסדרונות תנועה המחברים בין בתי גידול חיוניים. קיטוע וניתוק רצף השטחים הפתוחים על ידי פגיעה במסדרונות אקולוגיים או על ידי יצירת חיץ פיזי כלשהו גורמים לצימצום גודל אוכלוסיות, למניעת מעבר בין אוכלוסיות ולהפחתת יכונות לשרוד. הפגיעה אינה בהכרח רק באוכלוסיות המצויות בתחומי התכנית, אלא גם באוכלוסיות משטחים הגובלים בה".

פרויקט מסלול

עמיר בלכן מהחברה להגנת הטבע בירושלים מספר על המאפיינים הייחודיים של האזור ושל בעלי החיים הנמצאים בו. לדבריו, מצפה נפתוח הוא "אחד מאתרי הטבע המרשימים בירושלים. מדובר באחד מהאזורים החשובים שנמצא בעשירייה הפותחת של אתרי הטבע בעיר לצד אתרים כמו כיפת כוס, גבעת האוניברסיטה ועמק מוצא. אחד ממאפייניו הבולטים של המצפה הוא השטח הגדול והחיבור להימון אזוריים ייחודיים. בנוסף, יש לציין כי בשטח קיים אחד מריכוזי הצבאים הכי גדולים בעיר. סקררים שנערכו סביב כיפת המצפה מראים כי 30 פרטים. זהו שטח ייחודי שאפשר לראות בו בדרך קבע את הצבאים שהתרגלו לנוכחות המטיילים בשטח המצפה. כמו כן, זהו אחד האזורים שהכי קל לצפות בהם בצבוע המפוספס, שהוא הטורף הכי גדול שנשאר בארץ. האוכלוסייה שלו שורדת בעמק ארזים ובמצפה נפתוח. מדובר בטורף בגודל כולו גדול מאוד, ומשקלו יכול להגיע ל-40 קילוגרם. יש לזכור שבכל האזור מדובר בכמות ספורת של פריטים. מכיוון שבשטח יש מגוון גדול של בתי גידול, יש שם אוסף ציפורים מאוד מרשים ובו חוגלות וחוהים. בתי הגידול הם סביבת חיות שמורכת מהטופוגרפיה, מההרכב הגיאולוגי, מההקרקעות ומהצומח. המינון השונה של האלמנטים האלה הוא זה שמייצר בית גידול. בתי הגידול באזור כוללים את החורש, כמו גם חקלאות עתיקה, אזורים מעובדים ויער נטע אדם. כל אלו יוצרים פסיפס יפה ומיוחד שמאפשר בתי גידול. הכיפה גם מושכת כמות יפה מאוד של פרפרים. גם זה דבר מאוד חשוב ויפה למטיילים שם בדרך קבע. הכיפה במצפה היא יפה ולא בנויה, ובעיקר ייחודית להרי ירושלים. כשאומרים ש'ירושלים הרים סביב לה', זהו אחד ההרים, והוא אחד היחידים שלא נבנה עליהם כלום. כפי שצינתי, יש אתרי טבע מרכזיים נוספים בעיר, אבל יש לזכור כי בכל ירושלים יש כיום תוכניות בנייה. כמוהן שהחברה להגנת הטבע פועלת לשימור הטבע בירושלים".

לצד הפגיעה בצד האקולוגי הייחודי, מתקיימת גם פגיעה בסביבה הקהילתית של תושבי שכונת רמות שחיים בסמיכות גבוהה ליער רמות ולמצפה נפתוח. הילדי הרצברגר, חברה במינהל הקהילתי, מספרת על חשיבות המצפה לתושבי השכונה: "בשטח יש מסלולים מסומנים בעיר קהילתי רמות, המסומן על ידי הקרן הקיימת לישראל. אנשים עושים שם ריצות, טיולי אופניים או סתם טיולים בטבע. אני חנו עושים שם פעילות חינוכית עם ילדי בית הספר, כי זו מעבדה חיה

”

היער הוא בעל חשיבות גבוהה כגורם המספק שירותי מערכת שונים דוגמת קיבוע פחמן, ייצור חמצן, סיהור אוויר, יצירת קרקע, שימור קרקע, ויטות לים ושיטכונות, שיפור החדרת מים לאקוויפר, תמיכה במגוון ביולוגי ועוד”

מתוך דוח שהכין ד"ר רון פרומקין

”

בשטח קיים אחד מריכוזי הצבאים הכי גדולים בעיר. סקררים שנערכו סביב כיפת המצפה מראים כי 30 פרטים. זהו שטח ייחודי שאפשר לראות בו בדרך קבע את הצבאים שהתרגלו לנוכחות המטיילים בשטח המצפה. כמו כן, זהו אחד האזורים שהכי קל לצפות בהם בצבוע המפוספס, שהוא הטורף הכי גדול שנשאר בארץ”

עמיר בלכן, החברה להגנת הטבע

חויית הגילוי. אני רוצה לאפשר לילדים למצוא את זה".
 גלמן מספרת על תדירות הטוילים בטבע ועל אופי הפעילויות החינוכיות שבית הספר מעביר לתלמידים: "אני מנסה פעמיים בשנה, בזמן פעילות בית הספר, להוציא את הכיתה שלי למצפה, ומש תדלת שזה יכול גם את ההורים. אנחנו מתחילים בכיתה ב' להסביר לילדים איך ללכת בטבע, ועשינו השנה הרבה פעולות במקום, כי זה נושא חשוב שאנחנו מקדמים. הילדים היום יודעים לדבר, אבל לא יודעים להסתכל, כמו פעם בשיעור טבע. אני מראה להם רקפות, ואז הם יוצאים לחפש רקפות בעצמם ומוצאים אותן. הם גם לומדים מהו סימון שבילים ואיך לטייל באופן עצמאי. לילדים קשה לרדת בעצמם, ללא תמיכה ועזרה, איך להקשיב ולסבבה. מדובר בנכס שלא עולה כסף, לא דורש הכנה כטיול שנתי או הוצאה כלכלית. בנוסף, אחר כך הילדים יכולים לצאת לטייל בעצמם עם המשפחה. אנחנו לוקחים אותם לטיול במצפה בסתיו, כדי שיגלו את התחלת הפרייז, והוא אנחנו רואים איך המקום משתנה לאורך השנה, נניח בחורף או ביום העצמאות, שבו אפשר לראות את פריח המכבים. אפשר לדבר גם על היסטוריה, כי היו שם הרבה אירועים בעלי חשיבות. פתאום הם מכינים שפה אצלנו ליד הבית יש את כל זה. אפשר לתת לדמיון להתפתח מתחת לעצים וליר פרחים. חשוב לרדת להתחבר לטבע דרך הדמיון שלהם, ולא רק דרך הסברים ביולוגיים. באופן הזה אני מנסה לתת להם את היכולת לגלות בעצמם את הערך והזיפי של הטבע. מגיע להם לרדת שבתוך השכונה ישנו גם הצד הקסום הזה. לפני כמה שנים יצאנו וראינו שאין מתקני טבע בשכונתנו, ומצגים את התמונות אחר כך בשיעור. זהו חומר הלימוד האמיתי, במקום דף, נייר ומחשב. זה נשמע היפי, אבל זה לא, זה פשוט חלק מהשכונה".
 כמורה, גלמן מזהה חשיבות חינוכית ופסיכולוגית בלמידה באמצעות קרבה לטבע. לרעתה, במיוחד בתקופה שלנו, אפשר להיעזר בטבע כאי מצעי חינוכי לא רק להרחבת הידע אלא גם להקניית מיומנויות למידה, ריכוז ושליטה עצמית לילדים. "ילד שגדל בעיר ואין לו אפשרות לצאת לנשום ולראות ירוק ומרחב, יגדל לבסוף להיות אדם לחוצ", היא טוענת, "לדוגמה, היה לי באחת הכיתות ילד שכל הזמן היה רב בהפסקות ולא עושה שיעורים, מאלו שאומרים עליהם שיש להם בעיות ריכוז. הוצאנו אותו לטבע והוא הראה קשב רב ביותר לילדים אין הזדמנות להאט את קצב החיים שלהם. הם לומדים פחות ונלחצים יותר. לכן אני משתדלת להוציא את הכיתה הרבה למקום הזה, כדי שהם יבינו שיש להם דרך לא פס את עצמם. כשההורים לוקחים את הילדים לטבע, נניח בצפון, הם מחפשים את המלון של הכל כלול עם ההפעלות בבריכה. כאן הם יכולים להגיע תוך עשר דקות למקום שהוא חופש. הילדים שלנו בבית הספר הממלכתי-דתי יכולים לצאת ברגע למקום של חופש ונוף. הילדים צריכים להכיר את הארץ היפה שלנו, גם אם להורים אין אפשרות לשלם על צימר בצפון. אני לא יכולה לדמיין את המצב שבו אני אצטרך להגיד לילדים שאין להם טבע בגלל שמישהו חיפש רווח מהיה אג, אישית, יוצאת למקום לפחות שלוש-ארבע פעמים בשבוע להליכה של שעה. זה אחד הדברים שמחזיקים אותי בשכונה". *

”
לילדים אין הזדמנות להאט את קצב החיים שלהם. הם לומדים פחות ונלחצים יותר לכן אני משתדלת להוציא את הכיתה הרבה למקום הזה, כדי שהם יבינו שיש להם דרך לאפס את עצמם”
אלי גלמן, מורה ותושבת שכונת רמות

